

СОЦІАЛЬНО-ВІДПОВІДАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК СУЧАСНА УПРАВЛІНСЬКА КОНЦЕПЦІЯ ФОРМУВАННЯ СТАЛИХ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ПІДПРИЄМСТВА

SOCIALLY RESPONSIBLE ENTREPRENEURSHIP AS ACTUAL MANAGEMENT CONCEPT OF FORMATION SUSTAINABLE COMPETITIVE ADVANTAGES OF THE ENTERPRISE

В статті досліджено збіжності та відмінності між корпоративною соціальною відповідальністю та соціальним підприємництвом. Уточнено цілеположення сучасного підприємництва. Встановлено ключові чинники збігу досліджуваних понять. Уточнено поняття соціального підприємництва. Наведено умови розвитку соціально-відповідального підприємництва.

Ключові слова: соціальне підприємництво, корпоративна соціальна відповідальність, конкурентоспроможність, цілі підприємництва, методи розвитку підприємництва.

В статье исследованы совпадения и различия между корпоративной социальной ответственностью и социальным предпринимательством. Уточнено целеполагание современного предпринимательства. Установлено ключевые факторы совпадения исследуемых понятий. Уточнено понятие социального предприни-

мательства. Указаны условия развития социально-ответственного предпринимательства.

Ключевые слова: социальное предпринимательство, корпоративная социальная ответственность, конкурентоспособность, цели предпринимательства, методы развития предпринимательства.

The article studies the convergence and differences between corporate social responsibility and social entrepreneurship. The target orientation of modern entrepreneurship is specified. The key factors of the coincidence of the explored concepts are established. The concept of social entrepreneurship is specified. Conditions of development of socially responsible entrepreneurship are presented.

Key words: social entrepreneurship, corporate social responsibility, goals of entrepreneurship, competitive ability, methods of entrepreneurship development.

УДК 316.4:316.61 (477)

Смерічевська С.В.

д.е.н., професор кафедри логістики
Національний авіаційний університет

Постановка проблеми. Забезпечення стійкого розвитку вітчизняних підприємств шляхом соціалізації цілеположення в їх діяльності сьогодні становить актуальний практичний та науковий інтерес, оскільки ця світова тенденція є реакцією на еволюційні позитивні зміни ринкових взаємовідносин. Планування та організація підприємницької діяльності в таких умовах має враховувати зростання нових якостей в потребах та очікуваннях контактних аудиторій та цільових споживачів підприємства. Чітке розуміння природи та ідентифікація системоутворюючих факторів, які впливають на зазначені процеси соціалізації підприємства є важливим та актуальним науковим завданням для розвитку вітчизняного підприємництва, оскільки це має забезпечити успіхом загальний процес трансформації економіки України у світову ринкову систему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні можна відмітити підвищення інтересу до механізмів розвитку соціально-відповідального підприємництва як у науковій сфері, так і у представників підприємницької діяльності, політичних об'єднань, контактних груп, окремих стейкхолдерів або окремих активістів соціуму.

Питаннями розвитку соціального підприємства на сучасному етапі присвячені актуальні роботи Г.І. Давидовської, О.В. Коваленко, В.А. Никифорак, В.Н. Подшивалового, Н.О. Саніахметової, О.В. Сотули, Т.С. Орлової, О.І. Хоріної, Е.Н. Шарова, С.Ф. Яковлева та інших. Предмет-

ними є також актуальні дослідження комплексного характеру з питань розвитку корпоративної соціальної відповідальності представлені у роботах таких науковців, як О.П. Гоголя, О.А. Грішнова, М.М. Деліні, М.М. Ігнатенко, Валдемар Іздебський, І.П. Кудінова, А.М. Колот, М.В. Колесник, І.Ф. Комарницький, О.О. Кузнецов, Г.Ю. Міщук, Н.С. Орлова, О.О. Олійник, Г.Ф. Остапенко, Ю.М. Петренко, Є.П. Попова, О.В. Рева, С.Ф. Смерічевський, С.Ю. Трапцін, А.О. Харламова, Яцек Шолтисек та інші.

При цьому сьогодні спостерігається неоднозначність в термінології та сприйнятті сутності понять соціального підприємництва та корпоративної соціальної відповідальності, цілеположення підприємництва.

Формулювання цілей статті. Мета статі полягає у дослідженні тенденцій соціалізації підприємництва, систематизації існуючих сталих наукових поглядів та різноаспектних окремих оціночних суджень стосовно зазначеного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Успішне налагодження системи стратегічного управління на підприємстві, що забезпечує стійкий розвиток його підприємницької діяльності є безпрограшним шляхом у створенні конкурентних переваг підприємств. Звернемо вагу, що в кінці минулого століття, досліджуючи та систематизуючи досвід основних шкіл стратегічного менеджменту, Г. Мінцберг вже наводив в основній моделі формування стратегії (школа дизайну) дотримання прин-

ципів соціальної відповідальності в якості одного із ключових факторів створення успішної стратегії [2, с.27-28]. За останні два десятиліття цей окремих фактор еволюціонував до рівня активно зростаючої важливої соціально-економічної діяльності, яка на сьогодні існує у різних формах її прояву: «корпоративна соціальна відповідальність» (КСВ) та «соціальне підприємництво».

Сьогоднішній етап розвитку КСВ характеризується підвищеною увагою не тільки науковців, а і активною систематизацією нормативно-правових регуляторів, розповсюдженням та формуванням лояльності підприємців до її ідей. Системоутворюючим документом в розвитку КСВ сьогодні є Глобальний договір (Міжнародна ініціатива) ООН від 2007 року.

Глобальний договір базується виключно на добровільних ініціативах з приєднання бізнесу до принципів сталого розвитку, прозорості діяльності, публічної звітності, їх втілення в ділову стратегію підприємства, корпоративну культуру та свою повсякденну ділову практику. Принципів налічується десять, їх можна групувати за наступними напрямками організації відповідального бізнесу: права людини, стандарти праці, екологічна відповідальність та боротьба із корупцією [3]. Договір передбачає добровільне приєднання підприємств шляхом впровадження принципів КСВ до їх підприємницької діяльності та представлення стейкхолдерам відповідної інформації (нефінансова звітність).

Крім того розвиток та реалізацію КСВ регулюють національні та міжнародні стандарти з КСВ. Наведемо деякі найпоширеніші стандарти з соціальної відповідальності: міжнародний стандарт із соціальної відповідальності ISO 26000:2010 «Керівництво з соціальної відповідальності» (сучасний, універсальний та комплексний стандарт з КСВ, розроблений міжнародною організацією «International Organization for Standardization» (ISO)), міжнародний стандарт Social Accountability 8000:2014 (розроблено міжнародною організацією «Social Accountability International» (SAI)) як сучасну версію стандарту SA8000 від 1997 року, якій застосовують для сертифікації), міжнародний стандарт AA 1000 AS (розроблений британською організацією «Institute of Social and Ethical Accountability» в 1999 році), стандарт GRI (або «Global Reporting Initiative», створений у США неприбутковою компанією «Ceres» та Інститутом «Tellus» в рамках програми Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища у 1997 році), а також міжнародний стандарт ISO 14000 (актуальний та важливий стандарт з менеджменту, що визначає серію вимог до системи екологічного управління, поступово розвивався починаючи ще з 1972 року) та інші. Отже, дотримання вимог відповідних стандартів має забезпечити досягнення

головної мети КСВ – забезпечення сталого розвитку підприємництва.

Необхідно зазначити також, що Європейський парламент прийняв і Рада Європи схвалила Директиву (прийнято у 2014 р, рік початку дії - 2017) щодо обов'язкового щорічного розкриття інформації відносно дотримання принципів КСВ у своїй діяльності підприємствами з чисельністю персоналу понад 500 осіб. Мова тут йде про подання у звітності даних, які для стислості позначаються як «ESG» (від «environmental, social, and governance»), тобто про вплив на навколишнє середовище, соціальним аспектам (захист прав людини, гуманне ставлення до співробітників) і питань корпоративного управління, в тому числі у пріоритеті - відповідальність в ланцюжку поставок [3; 4].

Разом з тим, в підприємницькій діяльності в другій половині минулого століття одночасно отримало розповсюдження інше актуальне поняття – «соціальне підприємництво». При цьому в сучасній економічній думці спостерігається відокремлене розуміння цього явища стосовно КСВ.

Наприклад, В.А Никофорак бачить особливості поняття соціального підприємництва у тому, що ця діяльність має стійку бізнес-модель, спрямовану на створення соціального ефекту в довгостроковій перспективі (на відміну від некомерційних організацій). На відміну від основної мети комерційного підприємництва, яка полягає в одержанні прибутку, основна мета соціального підприємництва полягає у створенні соціального блага через реалізацію місії, яка прив'язана до розв'язання конкретної соціальної проблеми [5].

Також Г.І. Давидовська висловлює цікаву думку щодо мотивів формування такого підприємництва. Вона вважає, що у зв'язку з нереальністю сподівань на державу у вирішенні проблем представники вразливих груп населення можуть замислюватись над тим, чи не створити їм свій бізнес, де б вони всі були працевлаштованими і самостійно себе забезпечували [6].

Схожу думку за результатами обміну міжнародного досвіту висловлює В.Коваленко, який, звертаючи увагу на схожість близьких по суті поняття – соціальне підприємництво та соціально-відповідальний бізнес, пропонує бачити відмінність у наступному: соціально-відповідальний бізнес створюється в першу чергу для отримання прибутку, але своєю діяльністю формує достатньо великий соціальний вплив та соціальний ефект; соціальне підприємництво створюється для вирішення певної соціальної проблеми, але базується на загальних засадах ведення бізнесу і використовує бізнесовий підхід для здійснення своєї діяльності [7].

Також Г.І. Давидовська наводить класифікацію двох типів соціальних підприємств: перший тип

становлять підприємства, які створюються спеціально для працевлаштування людей із вразливих груп населення; другий тип базується на створенні власного бізнесу з метою отримання прибутку, який буде витрачатися на статутні цілі громадських організацій [6].

Таким чином, узагальнюючи зазначене, можна зробити висновок, що під «соціальним підприємництвом» сьогодні пропонується розуміти таке поєднання у цілепологанні підприємництва, коли в першу чергу передбачають соціальну місію, а після прибутковості як другорядну мету.

Досліджуючи поняття «підприємництво», уточнимо основні функції підприємницької діяльності:

- інноваційна (творча) – полягає у сприянні генеруванню та реалізації нових комерційних ідей, у здійсненні техніко-економічних, наукових розробок, проєктів, пов'язаних з господарським ризиком;

- ресурсна – передбачає мобілізацію на добровільних засадах матеріальних, фінансових, трудових, інформаційних, інтелектуальних та інших ресурсів;

- організаційна – полягає в безпосередній організації виробництва, збуту, реклами тощо; зводиться до поєднання ресурсів в оптимальних пропорціях, здійснення контролю за їх використанням;

- стимулююча (мотиваційна) – зводиться до формування стимулюючого (мотиваційного) механізму ефективного використання ресурсів з урахуванням досягнень науки, техніки, управління та організації виробництва, а також до максимального задоволення потреб споживача [8].

Далі, на нашу думку, доречно також оцінити це поняття з чинному законодавстві. Тому уточнимо, що відповідно до частини першої ст. 42 Господарського кодексу (ГК) України підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. За вимогами частини першої ст. 44 ГК України підприємництво здійснюється на основі комерційного розрахунку та власного комерційного ризику; вільного розпорядження прибутком після розрахунків з державою. Також відповідно до частин першої та другої ст. 49 ГК України підприємці зобов'язані не завдавати шкоди довкіллю, не порушувати права та законні інтереси громадян і їх об'єднань, інших суб'єктів господарювання, установ, організацій, права місцевого самоврядування і держави та за завдані шкоду і збитки підприємець несе майнову та іншу встановлену законом відповідальність [1].

Цікаву думку висловлює О.В. Сотула, яка наголошує, що ключовим словом в категорії соціального підприємництва є «підприємництво»,

а «соціальність» грає лише модифікуючу роль. Вона також наводить поширене визначення (п'ять визначаючих факторів) соціального підприємництва за Грегорі Дізом:

- 1) прийняття на себе місії створення і підтримки соціальної цінності (блага);

- 2) виявлення і використання нових можливостей для реалізації обраної місії;

- 3) здійснення безперервного процесу інновацій, адаптації і навчання;

- 4) рішучість дій, не обмежено розташовуваними ресурсами;

- 5) висока відповідальність підприємця за результати своєї діяльності – як перед безпосередніми клієнтами, так і перед суспільством [9].

Н.О. Саніахметова доречно звертає увагу, що Закон України «Про підприємництво», що діяв раніше, у легальному визначенні поняття «підприємництво» не зазначав інших цілей, окрім мети одержання прибутку. Вказівка на задоволення суспільних потреб як на мету або, принаймні, на одну з цілей підприємницької діяльності не зустрічалася в законодавстві до введення в дію ГК України. Отже сьогодні кодекс визначає дві цілі підприємництва: досягнення економічних результатів та соціальних результатів. При цьому соціальне підприємництво в Україні можна характеризувати за наступними критеріями: бізнес; соціальна мета – те, для чого працює цей бізнес; розподіл прибутку, де чітко визначено, скільки відсотків буде йти на соціальну мету або, наприклад, на реінвестування цього бізнесу; демократичне управління [10, с. 107]

Підсумовуючи наведені думки, необхідно, на нашу думку, акцентувати також увагу, що природа підприємництва та чине законодавство України дійсно передбачає позитивну соціальну активність підприємців, але економічні цілі у зазначеному все ж визначаються першочерговими. Це підкріплюється також і частиною першою ст. 52 ГК України, де окрім зазначеного введено поняття некомерційного господарювання, під яким розуміють самостійну систематичну господарську діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання та спрямована на досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети одержання прибутку [1]. Отже, чинне законодавство передбачає окремий вид підприємств, прерогативою якого може бути соціальна місія.

Крім того, доречно, оскільки відбувається інтеграція в методологію маркетингу суспільно-орієнтованого вимірювання економічної діяльності, звернути увагу на сучасний активний розвиток соціально-відповідального маркетингу, як складової КСВ, який сьогодні виконує інтегруючу функцію стратегічного управління підприємством, коли в процесі трансформації задоволення потреби покупця в доходи організації маркетинг-менеджмент виходить за рамки вузької спрямованості на

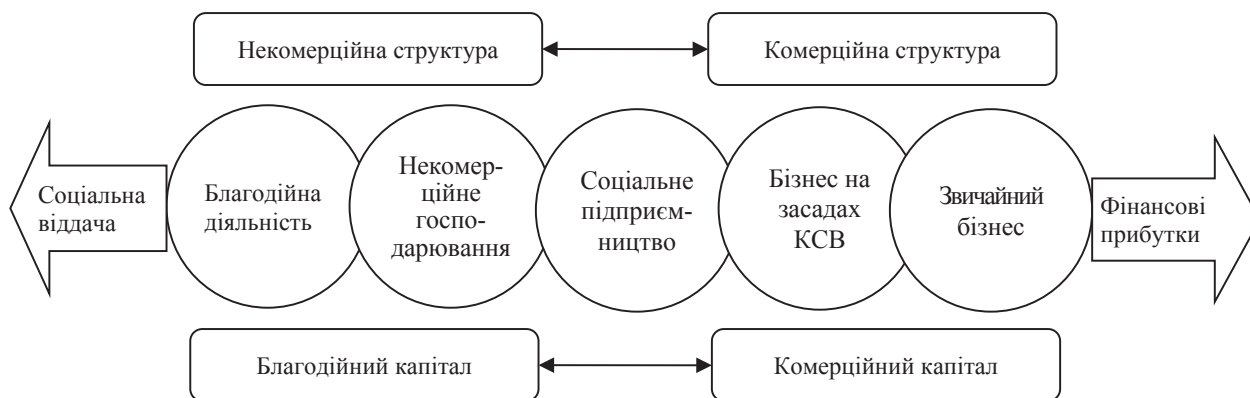

Рис. 1. Класифікація типів підприємств за критерієм їх соціалізації

Джерело: адаптовано за роботою [7]

цільову групу і поширюється на широку соціальну сферу [11].

Отже, можна констатувати, що поняття «соціальне підприємництво» має право на існування, але, все ж такі, в першу чергу передбачає отримання прибутку, оскільки мова йде про підприємництво, а не про «некомерційне господарювання».

Проте сучасне підприємництво передбачає такі бізнес-моделі, які близькі до ідеології дотримання принципів КСВ, коли обов'язковою умовою виконання місії є вирішення певної соціальної проблеми при отриманні прибутку.

Таким чином соціальне підприємництво має дві основні складові місії: підприємницьку (комерційну) та соціальну, а підприємництво на засадах КСВ таку одну основну складову: підприємницьку (комерційну), але на принципах соціальної відповідальності. Наше уточнення, можна також представити класифікацією на рис. 1.

Разом із тим, необхідно зазначити, що формування конкретного типу підприємства залежить також і від загального економічного середовища. Наприклад, Н.Р. Голуб'як наводить наступні умови для формування соціального підприємництва:

- демократичний режим правління;
- наявність критичної маси неурядових організацій, здатних впливати на перебіг суспільних подій;
- відсутність антагоністичних і взаємовиключних полюсів серед більшості громадських організацій;
- втілення на місцевому рівні принципів субсидіарності й децентралізації, що збільшить потенційні можливості громади [12].

Висновки з проведеного дослідження. Сучасний етап розвитку КСВ дозволяє розвивати стійкі бізнес-процеси. Основною відмінністю соціального підприємництва від діяльності на засадах КСВ – це обов'язкова наявність в місії підприємства соціальних інтересів. При цьому, існує сьогодні методичне забезпечення сталого розви-

тку підприємств на принципах КСВ релевантне і для підприємців, які підпадають під поняття «соціальне підприємництво», що набуває все більшого значення в умовах соціалізації та інтелектуалізації економіки та обумовлює необхідність проведення подальших досліджень в цьому напрямку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Господарський кодекс України (з уточненнями та змінами) від 16.01.2003 № 436-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page2>
2. Минцберг Г. Школы стратегий (Стратегическое сафари: экскурсия по дебрям стратегического менеджмента) / Г. Минцберг, Б. Альстрэнд, Д. Лемпел. – Спб.: Питер, 2000. – 330 с.
3. Москалюк Г.О. Сучасні умови розвитку нефінансової звітності в Україні / Г.О. Москалюк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2410>
4. Индекс «Вектор устойчивого развития». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://fs.moex.com/files/13983>
5. Никифорок В.А. Соціальне підприємництво: сутність та особливості розвитку / В.А. Никифорок. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/8_ukr/57.pdf
6. Давидовська Г. І. Проблеми соціального підприємництва в Україні / Г. І. Давидовська // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – Випуск 7, частина 1. – С. 106 – 109
7. Коваленко В. Місце соціального підприємництва серед соціальних ініціатив (за матеріалами програми обміну Erasmus+) / В. Коваленко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pgrf.com/about-se/>
8. Хоріна О. І. Особливості ситуаційних та середовищних чинників соціальної ситуації підприємницької діяльності / О. І. Хоріна // Наукові студії із соціальної та політичної психології. – 2014. – Вип. 34 (37). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://scholar.google.com/citations?user=slj492kAAAAJ&hl=th>

9. Сотула О. В. Соціальне підприємництво як інноваційна модель розвитку економіки / О. В. Сотула // Ефективна економіка. – 2013. – № 4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1988>

10. Саніахметова Н.О. Цілі підприємницької діяльності / Н.О. Саніахметова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://textbooks.net.ua/content/view/2857/25/>

11. Смерічевський С.Ф., Соціально-відповідальний маркетинг в призмі сталого розвитку підприємства / С.Ф. Смерічевський, Тадеуш Мендель,

М.В. Колесник // Актуальні питання менеджменту та маркетингу. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17-18 березня 2017 року). – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. – С. 34 – 38.

12. Голуб'як Н.Р. Соціальне підприємництво як механізм вирішення соціально-політичних проблем / Н. Р. Голуб'як // S.P.A.C.E. – 2017. – № 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dSPACE.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7341/Golubyak%20SPACE%202-2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНАЛЬНИХ ГОСПОДАРСЬКИХ СИСТЕМ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ НОВОГО РЕГІОНАЛІЗМУ В УКРАЇНІ

THE PROVIDING ECONOMIC SECURITY SYSTEM OF REGIONAL ECONOMIC SYSTEMS IN THE CONDITIONS OF NEW REGIONALISM FORMATION IN UKRAINE

У статті обґрунтовано систему забезпечення економічної безпеки регіональних господарських систем в умовах становлення нового регіоналізму в Україні. Доведено, що економічна безпека регіональних господарських систем, виступає складовою національної безпеки країни. Виокремлено складові підсистеми системи економічної безпеки регіонів. Обґрунтовано внутрішню структуру економічної безпеки регіонів, що характеризується трьома параметрами: економічною самостійністю, стабільністю та стійкістю соціально-економічного розвитку, а також спрямованістю на саморозвиток та модернізацію регіональних господарських систем.

Ключові слова: новий регіоналізм, економічна безпека, національна безпека, регіональні господарські системи, система.

В статті обґрунтована система забезпечення економічної безпеки регіональних господарських систем в умовах становлення нового регіоналізму в Україні. Доказано, що економічна безпека регіональних господарських систем, виступає складовою національної безпеки країни. Виокремлено складові підсистеми системи економічної безпеки регіонів, що характеризується трьома параметрами: економічною самостійністю, стабільністю та стійкістю соціально-економічного розвитку, а також спрямованістю на саморозвиток та модернізацію регіональних господарських систем.

Ключові слова: новий регіоналізм, економічна безпека, національна безпека, регіональні господарські системи, система.

внутрішня структура економічної безпеки регіонів, котра характеризується трьома параметрами: економічною самостійністю, стабільністю та стійкістю соціально-економічного розвитку, а також спрямованістю на саморозвиток та модернізацію регіональних господарських систем.

Ключевые слова: новый регионализм, экономическая безопасность, национальная безопасность, региональные хозяйственные системы, система.

The article substantiates the system of ensuring the economic security in regional economic systems in the conditions of a new regionalism formation in Ukraine. It is proved that economic security of regional economic systems is an integral part of country national security. The components of the subsystem of the regions' economic security system are singled out. The internal structure of regions' economic security is characterized by three parameters: economic independence, stability and sustainability of socio-economic development, as well as a focus on self-development and modernization of regional economic systems.

Key words: new regionalism, economic security, national security, regional economic systems, system.

УДК 330.3:338.49

Тулчинський Р.В.

к.е.н., доцент, завідувач кафедри менеджменту та публічного адміністрування

Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая

Постановка проблеми. Трансформаційні зрушення в Україні, реформування системи державного управління у напрямі децентралізації владних повноважень центральних органів влади, що відбуваються у напрямі становлення нового регіоналізму в Україні, вимагають забезпечення існуючих та попередження виникаючих нових загроз функціонуванню регіональних господарських систем та соціально-економічному розвитку країни в цілому.

Дослідження тлумачення сутності понять «регіоналізм» та «регіоналізація», дає можливість стверджувати, що ці поняття мають дуалістичну природу. Науковці зазначають, що регіоналізм й регіоналізація, полягаючи у поглибленні демократичних процесів соціально-економічного розвитку, формуючи, під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів, регіональну свідомість та ідентичність, що може бути пов'язана із виникненням загроз політичного характеру, а саме поляризацією сус-